

Predikant van het kwaad

Nu pulpliteratuur salonfähig is geworden, wordt hij geroemd als 'de meest verbitterde onder de Amerikaanse crimeschrijvers'. Zijn romans zijn een theater van de wreedheid, zijn hoofdpersonen psychopaten. De alledaagse hel van Jim Thompson.

Hans Hoenjet

Behalve voor kernproeven hebben de Fransen ook altijd een fijne neus voor de *hardboiled novel* gehad. Marcel Duhamel, de peetvader van Gallimard's crimefonds, bracht via de fameuze *série noire* het hardgekookte proza van Chandler, Hammett en andere misdaadauteurs onder de aandacht van een breed lezerspubliek. Het duizendste deeltje van de *série noire* was een jubileumuitgave van Jim Thompson's *Pop. 1280* dat later door Bernard Tavernier onder de titel *Coup de Torchon* zou worden verfilmd. De Franse kritiek was gecharmeerd van zijn compromisloze proza en noemde hem 'de zwartste, meest verbitterde en pessimistische onder de Amerikaanse crimeschrijvers'; Georges Perec prees zijn gitzwarte roman *A Hell of a Woman* als een geniale herdichting van de Orpheus-mythe.

Toen Thompson in de jaren zeventig Parijs aandeed om te onderhandelen over de filmrechten van een van zijn boeken, bleef hij zo kort dat zijn bewonderaars hem amper leerden kennen. De schrijver was een versleten en cynisch man geworden. Zijn leven smaakte naar mislukking. Hij bestreed zijn verbittering met liters drank en beschouwde zichzelf als het archetype van de miskende kunstenaar, terwijl hij zo graag als de *Urheber* van de misdaadroman gefêteerd had willen worden.

Voor zijn dood in 1977 deed hij een laatste, potsierlijke poging om als gerespecteerd schrijver herinnerd te worden. Hij portretteerde zichzelf als een *writer's writer* en zond het profiel naar zijn ex-redacteur van Lion Books met het verzoek het stuk in een toonaangevend blad te publiceren. Redacteur Hano vond het een belachelijk verhaal en zond het retour.

De enthousiaste ontvangst van Thompson's romans in Frankrijk genereerde in elk geval een hernieuwde belangstelling voor zijn misdaadfiction. Stanley Kubrick, een groot liefhebber van Thompson's spijkerharde proza en bijtende dialogen, nam hem in dienst als scenarioschrijver (*Paths of Glory*) en verfilmde een van zijn romans (*The Getaway*).

Toen Thompson's herwaardering in Amerika begon, was zijn gezondheid door kettergroten en alcoholisme gesloopt. Op zijn sterfbed stelde hij zijn armlastige vrouw gerust met de woorden: "Just wait. I'll become famous after I'm dead about ten years." Hij kreeg gelijk. De al aan het eind van de jaren zestig ingezette belangstelling voor massacultuur nam zinderogen toe. Strips, Hollywood-films en pulpromans werden voer voor semiologen. Was de massacultuur niet de perfecte spiegel van de wensen, dromen en angsten van 'the man in the grey flannel suit'?

De literaire kritiek haakte schoorvoetend in op deze ontwikkeling. Er verschenen essays en handboeken over schrijvers als Dashiell Hammett, Horace McCoy, David Goodis en andere coryfeeën uit het

Jim Thompson in 1942

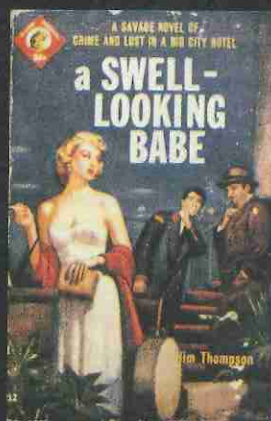
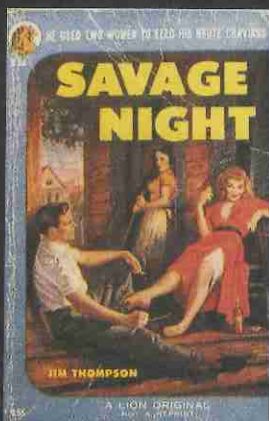
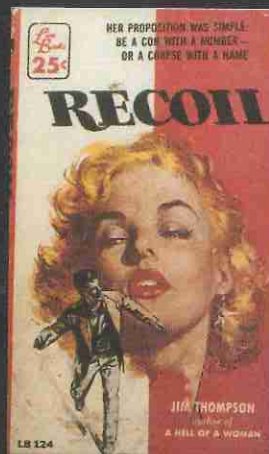

genre. *Tough Guy Writers of the Thirties* van David Madden en *Hardboiled America* van Geoffrey O'Brien zijn inmiddels standaardwerken. James M. Cain en Raymond Chandler werden opeens bejubeld als de John Steinbecks en James Joyces van de gewone man. Het inzicht dat de literaire waarde van de misdaadroman jarenlang schromelijk onderschat was, vormde de aanzet tot een wereldwijde renaissance van de pulpliteratuur. De crime-novel was salonfähig geworden.

In het kielzog van deze ontwikkeling verscheen onlangs een biografie over Jim Thompson. *Savage Art* van Robert Polito is een grondig gedocumenteerde, nogal feitelijke levensgeschiedenis over een crime-auteur wiens obscure en radicale romans tot voor kort alleen door de fanatieke kenners van het genre gelezen werden. Momenteel maakt zijn werk een revival door in de VS. De romans worden heruitgegeven, becommentarieerd en verfilmd. De zegetocht van een cultfilm als *Pulp Fiction* gaf de hernieuwde belangstelling voor zijn oeuvre een extra impuls. Helaas mag *Savage Art* niet gerekend worden tot het soort biografieën dat bijgezet kan worden in de eregalerij van dit genre. Auteur Robert Polito baseerde zijn boek over de opkomst, kortstondige roem en ondergang van Thompson hoofdzakelijk op interviews. Het boek biedt slechts bij vlagen inzicht in de psyche van de schrijver en blijft steken in halfslachtige analyses. Zelfs een bibliografie ontbreekt.

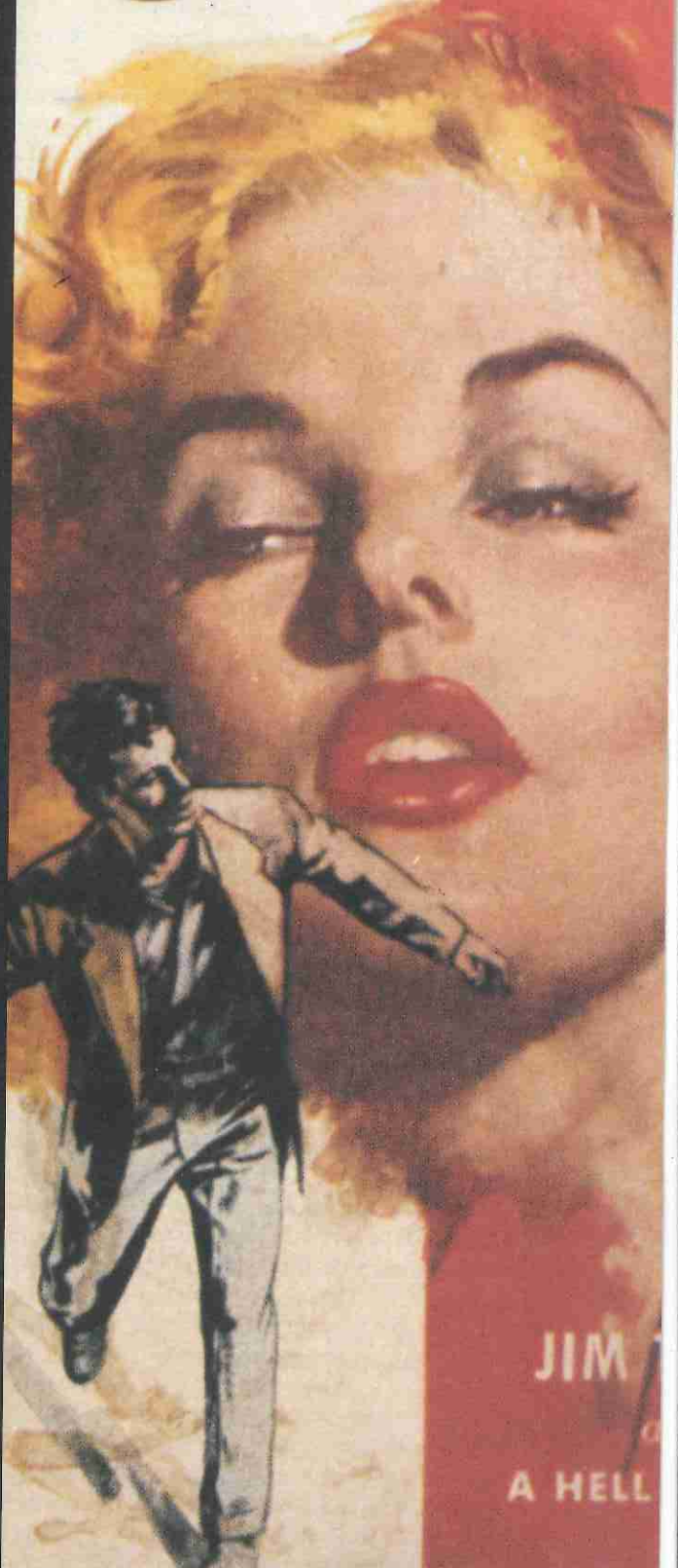
▲ Toch geeft Polito's boek een aardig inzicht in de wereld van de pulps en het veelbewogen leven van een paperback-schrijver. Thompson komt uit het boek te voorschijn als een gefrustreerde alcoholist, een Bukowski avant la lettre, hoewel hij gedurende zijn hele leven de schijn van fatsoen probeerde op te houden. Hij was een strenge doch zachtmoedige vader, een trouw echtgenoot, maar in feite onaangepast, rebels en vol ingehouden woede. Aan die wonderlijke gespletenheid ontsproten zijn romans over half-normale, half-psycho-pathische moordenaars die aan 'de ziekte' lijden. Had hij een eeuw eerder geleefd dan zou Mario Praz hem in *The Romantic Agony* hebben ingedeeld bij de afdeling van Edgar Allan Poe. Thompson's fictieve wereld was een theater van de wreedheid. Geen wonder dat existentialisten die alledaagse hel zeer herkenbaar en intrigerend vonden.

“I was a jail baby,” fantaseerde Thompson als hem gevraagd werd naar zijn geobsedeerdheid voor moord en doodslag. De werkelijkheid was echter prozaï-

Voor de 'mass paperback' was de 'cover art' soms het belangrijkste: een mix van hyperrealisme, horror en erotica.

RECO

scher. Thompson werd in 1906 geboren in Oklahoma. Zijn wieg stond in een appartement tegenover het politiekantoor annex cachot waar zijn vader als sheriff werkte. Oklahoma was een voormalige *frontier-state* die nog zuchtte onder de erfenis van het verleden. De regio gold als een geliefd toevluchtsoord voor veedieven, gangsters en ander gespuis.

Thompson's vader was een goedgebekte, sluwe sheriff, het type misdaadbestrijder dat John Wayne ooit in westerns neerzette: hard, meedogenloos doch rechtvaardig. In de lokale pers was hij een *celebrity*, iemand die werd bewierookt als de onkreukbare handhaver van orde en gezag. Hij mocht meedoen aan de verkiezingsrace voor de Senaat. De Republikeinen lieten hem ongenadig vallen toen hij niet het vereiste aantal stemmen haalde. Zijn reputatie kwam pas echt in gevaar toen de autoriteiten de boekhouding van Thompson's politiebureau aan een routineonderzoek onderwierpen. Er werd een gapend gat in de begroting geconstateerd. De sheriff werd aangeklaagd wegens verduistering en corruptie. Aan de vooravond van het proces ontvluchtte hij Oklahoma. Hoewel hij twee jaar nadien met hangende pootjes terugkeerde, zou hij nooit meer de oude worden. Niet voor niets keert het thema van 'de sociale val' in de misdaadromans van Jim Thompson voortdurend terug. Zijn levenslange fascinatie voor list en bedrog wortelde in zijn traumatische herinnering aan de ontmaskering van zijn vader. Dubbellevens zouden hem blijven inspireren.

Na zijn studie aan de Universiteit van Nebraska – die hij overigens nooit voltooide – zette de Grote Depressie in. Werk was er nauwelijks. De jonge Thompson voorzag in zijn onderhoud als seizoenarbeider, uitzendkracht in de olieindustrie en free-lance medewerker van vakbladen. Regelmatig zwierf hij als hobo door het naargeestige Oklahoma van de jaren dertig. In deze periode kreeg Thompson oog voor onrecht, sociale misstanden en schrijnende armoede. Hij was getuige van stakingen die bloedig werden gebroken en raakte steeds meer geïnteresseerd in het communisme en de anti-fascistische strijd tegen Franco. Terwijl de crisis aanhield, raadpleegde hij politiearchieven en interviewde hij ooggetuigen van misdaden.

Ook de *faits divers* over moord en doodslag in de kranten verschaften hem materiaal voor het schrijven van de misdaadreconstructies die hij aan populaire magazines sleet. Foto's van de slachtoffers illustreerden zijn gruwzame artikelen. Als

geen archiefopnamen beschikbaar waren, poseerde Thompson als stand-in voor het toegetakelde slachtoffer. 'Real life murder', de voorloper van reality-TV, was in het Amerika van de jaren dertig een geliefkoosd genre. Een publiek van twee miljoen lezers genoot van de vijftien verschillende 'fact detective magazines' die bij nieuwswalletjes en stationskiosken te koop waren.

Thompson's leven nam een beslissende wending toen hij werd aangenomen bij The Federal Writer's Project, een New Deal-initiatief dat moest uitmonden in de uitgave van de 'American Guides Series'. Hij schreef artikelen en redigeerde de bijdragen van co-auteurs, die Oklahoma afgraasden om de levensgeschiedenissen van de kleine man op te tekenen, folkloristische gebruiken te inventariseren en elk ander denkbaar aspect van de Amerikaanse historie in kaart te brengen. De 'Guides Series' waren vooral bedoeld voor de opkomende klasse van gemotoriseerde toeristen. De links *angehauchte* medewerkers van het Project droomden echter van een Oklahoma-editie vol aanklachten tegen het kapitalisme en de overheid. Zij wilden socialistisch getinte documentaires schrijven en vergaderden wekelijks in linkse boekhandels over hun plannen.

Tegen het eind van de jaren dertig werd hem duidelijk dat de gemeenschappelijke inspanningen van de Project-schrijvers politiek slecht lagen. De overheid kreeg lucht van de communistische sympathieën van de medewerkers en maakte bezwaar tegen de linkse bijdragen in de Oklahoma-editie van de Guide Series. Gekwetst nam Thompson ontslag als directeur. Het Oklahoma-boek verscheen uiteindelijk toch, maar in een deerlijk verminkte versie, ontdaan van alle radicaal-linkse smetten.

De teleurstelling en woede over de gang van zaken bij het Project zou Thompson tot aan zijn dood blijven achtervolgen. Zijn geknauwde idealisme sloeg om in onversneden cynisme. In de jaren vijftig, onder McCarthy, ontkende hij zijn communistische verleden en schreef hij voor het mannenblad SAGA rabiaat rechtse stukjes, die alle verdenking moesten wegnemen. Zijn ontgoochelingen bewaarde hij voor zijn romans. Ze werden bevolkt door sukkels en schlemielen, die wraak nemen op een wereld die hen onverschillig behandelt. Op zijn verbittering stapelde Thompson zijn schaamte- en schuldgevoelens over zijn alcoholisme en maatschappelijke mislukkingen. Het had er alle schijn van dat hij het nood-

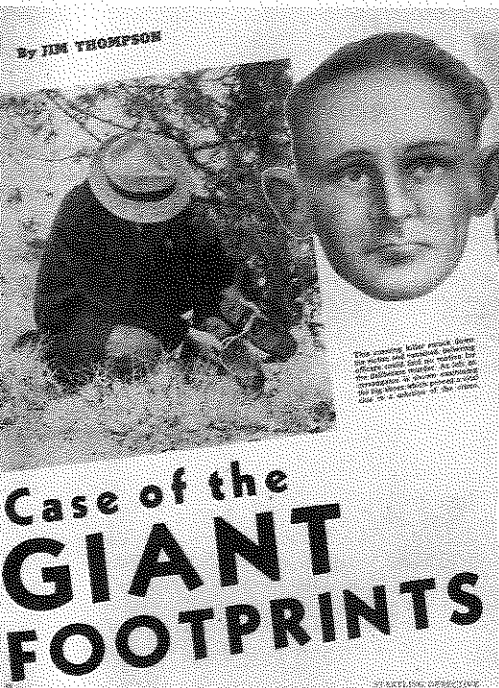
lottige scenario van zijn vaders leven kopieerde.

Uiteindelijk flakkerden zijn literaire ambities weer op. Thompson wilde een proletarische roman (*Always to Be Blest*) schrijven en wist uitgeverij Viking te interesseren. Zoals wel vaker in zijn leven kreeg hij weliswaar een contract, maar het hevig op Erskine Caldwell en John Steinbeck geïnspireerde manuscript werd op de valreep geweigerd. Thompson werd in Hollywood weggehoond toen hij het manuscript van *Always to Be Blest* aan de filmmaatschappijen probeerde te slijten en beproefde zijn geluk bij de marine. Na een paar weken trainingskamp werd hij fysiek ongeschikt bevonden en keerde hij terug naar vrouw en kinderen.

Het toeval hielp hem een handje. Thompson vernam dat Lion Books in Publishers Weekly een oproep had geplaatst aan schrijvers die bereid waren op basis van voorgeprogrammeerde plots smakelijke romans voor de massa te schrijven. Hij meldde zich bij de redactie en maakte kennis met editor Hano, die hem een half A-viertje met een synopsis aanreikte. Het boek moest gaan over een politieagent die een verhouding met een prostituee aanknoopt en haar vervolgens vermoordt.

Twee weken later keerde de schrijver terug met de helft van het boek. Hano was razend enthousiast en stimuleerde hem om door te gaan ook al had Thompson de handeling verplaatst naar een suf provinciestadje. De Newyorkse agent was getransformeerd tot een schizofrene sheriff. Thompson had de formule van Lion Books genegeerd. Aan het slot van zijn roman werd de orde niet hersteld. Zijn moordenaar preekte chaos en sadisme. Het manuscript van *The Killer Inside Me* eindigde met een symfonie van ongeremde woede, moordlust en zelfdestructie. Thompson had een anti-roman geschreven, een fabel over perversie, misogynie en ongeremde woede.

Tussen 1952 en 1954 produceerde Thompson de twaalf romans waaraan hij zijn reputatie als zwartste misdaad-auteur heeft te danken. Zijn romans over psychopatische moordenaars bereikten een ruim lezerspubliek dankzij het fenomeen van de *mass paperback market*. Tussen de andere broodschrijvers nam hij een unieke positie in. Zijn satanische kronieken over incest, vervreemding en gespletenheid pasten eigenlijk niet in de formule van uitgeverhuizen als Dell, Signet en Lion Books. De doelgroep – haastige forensen die verlegen zaten om een prikkelend en sensationeel romannetje – had

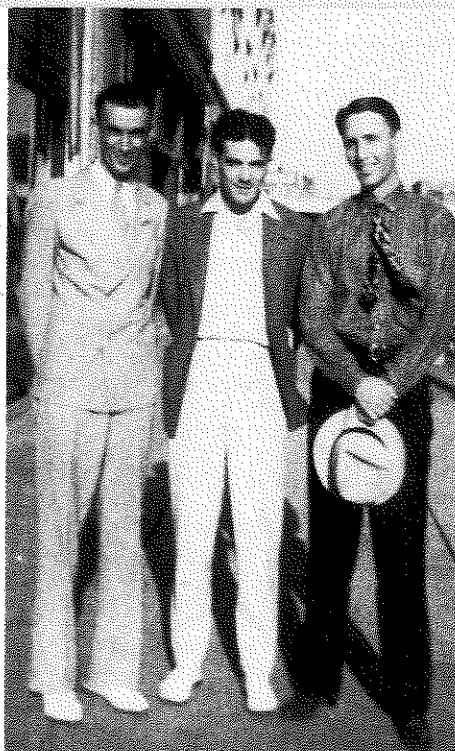

Thompson poseert als de detective voor 'Case of the Giant Footprints', 1940

een uiterst conservatieve smaak.

Voor het verkoopsucces van de *mass paperback* was de inhoud soms van minder belang dan het wervende omslag. Deels ontklede dames in suggestieve houdingen, geboeid of vastgebonden op een bed en *hoodlums* met een peuk in de mondhoek en een getrokken revolver in de knuist moesten de haastige treinreiziger verleiden tot de aankoop van een paperback-novel. Cover art-artisten speelden een cruciale rol. De stijl van de omslagen was een mix van hyperrealisme, horror en goedkope erotica. Tantaliserende titels als *A Swell Looking Babe* en pakkende blurb ('*A savage novel of crime and lust in a big city hotel*') moesten een geheime snaar beroeren bij lezers uit de middenklasse die op zoek waren naar zondig proza. Dat deze tactiek uitstekend werkte, illustreerden de fenomenale oplages die deze paperbacks haalden. Ze vulden het gat tussen de pulpmagazines en de hardcovers.

De uitgevershonger naar geschikte manuscripts was onverzadigbaar. Redacteurs plunderden de hardcover-markt op zoek naar proza dat geschikt was voor recycling. Soms ontleenden ze de intrige aan klassiekers als *Macbeth* of *Elektra* en gaven ze de 'hack writers' de opdracht een sappige whodunit op deze intriges te baseren. In deze morsige wereld rees de ster van Jim Thompson. Zijn romans werden een groot succes. En dat was curieus, gezien de onconventionele formule en pikzwarte lading van zijn verhalen. Hij verdiende er weldra de bijnaam 'predikant vah het kwaad' mee en drong door tot de

In het Writers' Project, 1936: Joe Paskavan, Louis L'Amour en Jim Thompson (v.l.n.r.)

literaire kolommen van de eerbiedwaardige New York Times.

In zijn beste boeken balanceren de hoofdpersonen op de rand van het normale en het psychopatische. Hun mentaliteit en temperament wortelen in het interbellum, maar ze leven tegen het decor van de jaren vijftig. Ze zijn vervreemd van zichzelf en de anderen. Neem Lou Ford in *The Killer Inside Me*, een roman die model kan staan voor Thompson's radicaalste misdaadproza. De hoofdpersoon roept zowel sympathie als afschuw op als hij na de laconieke moord op een hoer zijn drijfveren inventariseert. Hij kijkt in de spiegel en vraagt zich af of hij een psychopaat dan wel een doortrapte moordenaar is. Het antwoord op die vraag blijft in de lucht hangen. De brave, oppassende protagonist doodt en verkracht met een niets ontziend sadisme, maar blijft poseren als een aimabel en alom gerespecteerd man.

The Killer Inside Me is een studie in menselijke perversie en doodsdrijf. Afranselingen, wurgingen, verminkingen en revolvers die in monden van slachtoffers worden afgeschoten, niets wordt de lezer bespaard. Het is existentialistisch proza for the millions.

Afgezien van de soms goedkope wreedheid en de snobistische verwijzingen naar Krafft-Ebing en andere zielevorsers, bereikt de roman een intensiteit die reminiscenties oproept aan Camus' *L'étranger*. Ook Thompson's moordenaar speelt een dubbelzinnig spel en maakt de lezer radeloos met zijn cryptische zelf-

onderzoek. Is de moordenaar ziek of normaal? Staat hij model voor de aardige, oppassende burgerman die op een dag zijn familie uitmoordt en als *serial killer* op de elektrische stoel eindigt? In het door Bernard Tavernier verfilmde *Pop. 1280* voert Thompson opnieuw zo'n schizofrene sheriff op, een gepatenteerde druilloor, die zich laat vernederen door zijn vrouw en de plaatselijke bevolking tot hij op een rigoureuze wijze wraak neemt. Thompson gebruikte experimentele technieken, zoals de aan Faulkner ontleende 'split narrative'. Zijn personages leveren schizofreen commentaar op hun handelingen en leggen een klinische aandacht voor hun eigen zielerorselen aan de dag.

Thompson werd met romans als *I the Murderer*, *A Hell of a Woman* en *Savage Night* een schrijver die de pulpfiction verontsteeg. Zelf zou hij altijd een gemantkeerde verhouding met het letterkundige circuit hebben. Thompson vond de Hogere Literatuur pretentius en vals. In zijn romans richtte hij dan ook regelmatig zijn pijlen op schrijvers wier werk in de sjeke literatuurbijlagen werd besproken.

Aan zijn explosie van creativiteit en durf kwam een abrupt einde toen zijn lijfeditor en vriend Hano afscheid nam van Lion Books en free-lance journalist werd. Hij viel in een zwart gat. De laatste twintig jaar van zijn leven streed hij met wisselend succes om erkenning. Hij keerde terug naar de broodschrijverij van zijn beginjaren, werkte voor Stanley Kubrick als scenarist, verzong enkele afleveringen voor de televisieseries *Ironside* en *Dr. Kildare*, maar zou zichzelf nooit meer evenaren. De enige memorabele romans uit zijn nagedagen waren *The Getaway* en *Pop. 1280*.

Medio jaren zeventig werd hij zo ziek dat hij niet meer kon typen of schrijven. De drankzucht had zijn lever aangetast. Na enkele inwendige bloedingen en hartaanvallen gaf hij in 1977 de geest. Toen zijn dochter de volgende morgen naar de whisky en de twee pakjes Pall Mall zocht waar hij tijdens zijn laatste levensdagen om had gevraagd, vond ze een nauwelijks aangebroken fles en enkele asbakken vol peuken. De predikant van het kwaad was op een wolk van sigaretterook ter helle gevaren. /

Robert Polito: **Savage Art**. Alfred A. Knopf. f60,60. Importeur Van Ditmar. De genoemde romans van Thompson worden ook door Van Ditmar geïmporteerd. Antiquarisch zijn nog vertalingen van enkele titels (o.a. *Pop. 1280*) verkrijgbaar.